

International bilingual journal in
Humanities & social Sciences

Millennium

მილენიუმი

Academy for Digital
Humanities - Georgia

Vol. 4
2026

The Bilingual Scientific Online Journal of the Academy for Digital Humanities

in Humanities and Social Science

დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემია - საქართველოს

ორენოვანი საერთაშორისო ახალგაზრდული სამეცნიერო ონლაინჟურნალი

მილენიუმი

Millennium

Volume 4

Tbilisi/თბილისი

2026

The peer-reviewed bilingual scientific online journal **Millennium** was initiated by the founders of the Academy for Digital Humanities and is designed for young researchers working in Humanities and Social Sciences – master students, doctoral students and postdocs. Millennium aims to promote the academic development of a new generation of scientists by creating an academic platform for young researchers working in the Humanities and Social Sciences to publish scientific papers.

დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემიის რეცენზირებადი ელექტრონული ბილინგუური სამეცნიერო ჟურნალი „მილენიუმი“ დაარსდა დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემიის დამფუძნებელთა მიერ და განკუთვნილია ჰუმანიტარიაში და სოციალურ მეცნიერებებში მოღვაწე ახალგაზრდა მკვლევართათვის - მაგისტრანტების, დოქტორანტებისა და პოსტდოქტორანტებისათვის. ჟურნალი „მილენიუმი“ მიზნად ისახავს მეცნიერთა ახალი თაობის აკადემიური განვითარების ხელშეწყობას - ჰუმანიტარულ დარგებსა და სოციალურ მეცნიერებებში მომუშავე ახალგაზრდა სპეციალისტებისათვის აკადემიური პლატფორმის შექმნას სამეცნიერო ნაშრომების გამოსაქვეყნებლად.

Scientific Council:

Chairman of the Scientific Council: Manana Tandaschwili (Germany)

Members of the Scientific Council: Manana Tandaschwili (Germany), Jost Gippert (Germany), Gerd Carling (Germany), Iryna Gurevych (Germany), Khatuna Beridze (Georgia), Emzar Jgerenaia (Georgia), Vakhtang Litcheli (Georgia), Rati Skhirtladze (Georgia)

Secretary of the Scientific Council: Sarah Dopierala (USA)

სამეცნიერო საბჭო:

სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე: მანანა თანდაშვილი (გერმანია)

სამეცნიერო საბჭოს წევრები: იოსტ გიპერტი (გერმანია), გერდ კარლინგი (გერმანია), ირინა გურევიჩი (გერმანია), ხათუნა ბერიძე (საქართველო), ემზარ ჯგერენაია (საქართველო), ვახტანგ ლიჩელი (საქართველო), რატი სხირტლაძე (საქართველო), ნანა ლოლაძე (საქართველო).

სამეცნიერო საბჭოს მდივანი: სარა დოპიერალა (აშშ)

Editorial Board:

Mariam Kamarauli (Editor-in-Chief), Eka Kvirkvelia (Editor), Mzia Khakhutaishvili, Maia Kuktchishvili, Mariam Matiashvili, Mariam Rukhadze, Giorgi Jgharkava (Executive Secretary), Mariam Gobianidze, Zviad Zalikiani.

სარედაქციო საბჭო:

სარედაქციო საბჭო: მარიამ ყამარაული (მთავარი რედაქტორი), ეკა კვირკველია (რედაქტორი), მზია ხახუტაიშვილი, მაია ქუქიშვილი, მარიამ რუხაძე, გიორგი ჯღარკავა (ადმინისტრაციული მდივანი), მარიამ გობიანიძე, ზვიად ზალიკიანი.

დიგიტალური
ჰუმანიტარიის
აკადემია

© Academy for Digital Humanities - Georgia

© დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემია - საქართველო

ISSN 2960-9887 (Online)

Millennium, Volum 4

მილენიუმი, ტომი 4

Content / სარჩევი

I. Kartvelian Languages / ქართველური ენები

- ელზა ასანიძე (ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) 5
კომპოზიციის ინდექსი ქართველურ ენებში

Elza Asanidze (Ivane Javakhishvili Tbilisi State University)
The Composition Index in Kartvelian Languages

II. Linguistics / ლინგვისტიკა

- თამაზ დევიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) 32
სემანტიკური ტრანზიციის სინტაქსური მახასიათებლები ახალი იადგარის
დიდმარხვის ჰიმნოგრაფიაში

Tamaz Devidze (Akaki Tsereteli State University)
Syntactic Features of Semantic Transition in the Lenten Hymnody of the New Iadgari

- დავით იობიძე (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) 49
მიცემითბრუნვიანი აქტანტისა და ვითარებითბრუნვიანი სახელის ფუნქციურ-
სემანტიკური დიფერენციაცია ძველ ქართულში: ერთი გელათური თარგმანის
მეტატექსტის საფუძველზე

David Iobidze (Akaki Tsereteli State University, Georgia)
The Functional-semantic Differentiation of a Dative-marked Actant
and an Adverbial-case Noun in an Old Georgian: Based on the Metatext of a Gelatian Translation

III. Manuscript Studies / ხელნაწერთა კვლევა

- სანდრო ცხვედაძე (ჰამბურგის უნივერსიტეტი, ხელნაწერ კულტურათა შემსწავლელი 72
ცენტრი)
ბერძნული სახარება-ლექციონარი Paris, BnF, grec 279 და ჟალიის (ღალიის) ქართული
მონასტერი კვიპროსზე

Sandro Tskhvedadze (University of Hamburg, CSMC)
The Greek Gospel Lectionary Paris, BnF, grec 279 and the Georgian Monastery of Gialia in Cyprus

IV. Digital Rustvelology / დიგიტალური რუსთველოლოგია

- იანიკ ლიდტკე (გოთე ფრანკფურტის უნივერსიტეტი) 94
მარგალიტის ეკვივალენტები რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ორ ესპანურ
თარგმანში: კორპუსზე დაფუძნებული კვლევა

Jannik Liedtke (Goethe Frankfurt University)
Equivalent Renderings of the Georgian Lexeme *margaliti* in Two Spanish Translations of Rustaveli's
The Knight in the Panther's Skin: A Corpus-Based Translation Study

V. Communication Studies / მედია და კომუნიკაცია

- ნინო კვიტაშვილი** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი) 133
სამეცნიერო ჟურნალისტიკის ენა ციფრულ მედიაგარემოში
(ქართული მულტიმედიაური გამოცემების მიხედვით)

Nino Kvitashvili (Georgian Technical University)

The Language of Science Journalism in the Digital Media Environment (According to Georgian Multimedia Publications)

- კიმ სპოლიარევიჩი** (ჰესენის მთავარი სახელმწიფო არქივი, ვისბადენი, გერმანია) 164
ხორვატული მედიის პერსპექტივა ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის შესახებ

Kim Spoljarevic (Hessian Main State Archive, Wiesbaden)

The Croatian Media's Perspective on National Socialist Germany

- ლევან ქათამაძე** (ლევინ კირკლენდის სტიპენდიანტი ვარშავის უნივერსიტეტში) 191
სტრუქტურული აცდენა სამოქალაქო კამპანიებში: კამპანიის ადაპტაციური
არქიტექტურის მოდელი (ACAM)

Levan Katamadze (Lane Kirkland Fellow at the University of Warsaw)

Structural Misalignment in Civic Campaigns: The Adaptive Campaign Architecture Model (ACAM)

VI. Political Linguistics / პოლიტიკური ლინგვისტიკა

- თამარ გუჩუა** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) 212
ზემოთ/ქვემოთ და წინ/უკან: ორიენტაციული მეტაფორები ქართულ პოლიტიკურ
დისკურსში

Tamar Guchua (Akaki Tsereteli State University)

Upward/Downward and Forward/Backward: Orientational Metaphors in Georgian Political Discourse

- იულიან ჰაშე** (ფრანკფურტის გოეთეს უნივერსიტეტი) 232
საქართველოს პრეზიდენტების საინაუგურაციო გამოსვლების კორპუსზე
დაფუძნებული კვლევა (1991-2024)

Julian Hasche (Goethe Frankfurt University)

A Corpus-Driven Analysis of the Inaugural Speeches of Georgian Presidents (1991-2024)

- ანასტასია ყამარაული** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) 263
ფუნქციური სიტყვების ანალიზი ქართულ პოლიტიკურ დისკურსში: ახალი
პერსპექტივა

Anastasia Kamarauli (Batumi Shota Rustaveli State University)

Analysis of Functional Words in Georgian Political Discourse: a New Perspective

The Croatian Media's Perspective on National Socialist Germany: A Historical Analysis Based on a Corpus of Newspaper Articles from 1933 to 1945

Kim Spoljarevic

(Hessian Main State Archive Wiesbaden)

DOI: 10.62235/mln.4.2026.12158

kim.spoljarevic@hla.hessen.de || ORCID: 0009-0002-0084-0723

Abstract: This study examines the reception of Nazi Germany in Croatian newspaper media between 1933 and 1945. When the National Socialists came to power in 1933, Croatia was part of the Kingdom of Yugoslavia. Following the German and Italian invasion in April 1941, the Kingdom collapsed, and Croatian fascists under Ante Pavelić established the puppet state *Nezavisna Država Hrvatska* ("Independent State of Croatia"), which lasted until the defeat of the Axis powers in 1945. Against this historical and political background, the study investigates how the "Third Reich" was perceived at different points in time to trace the evolution of Croatian perspectives. Until 1941, coverage of Germany reflected the interests and agendas of different political and social groups. After Pavelić's accession to power, Fascist narratives came to dominate the press, while the growing Partisan movement increasingly challenged them. The analysis is based on a corpus of sixteen newspaper articles relating to five historical events between 1933 and 1945. The sources, preserved in the Croatian State Archives and the National and University Library in Zagreb, are examined using historical reception analysis. The findings demonstrate that media representations were decisively shaped by prevailing political interests. Before 1941, portrayals of the German Reich were predominantly favourable, reflecting efforts towards political and economic rapprochement. Between 1941 and 1945, official media presented exclusively positive images of Nazi Germany as part of Fascist propaganda. Nevertheless, critical perspectives persisted throughout the period, initially in Jewish newspapers and later increasingly through an anti-fascist Partisan counter-narrative, which became dominant by the end of 1944.

Keywords: History of Croatia (1933–1945), Perception of Nazi Germany, Media Reception Analysis, Historical Corpus Analysis

Introduction

*"A cynical, mercenary, demagogic press will produce in time a people as base as itself."*¹

When the National Socialists came to power in the German Reich in 1933, Croatia was part of the Kingdom of Yugoslavia (1929–1941). In 1941, two years after the outbreak of the Second World War, the kingdom collapsed following the invasion by Nazi Germany and its ally, Fascist Italy. In the aftermath, the Croatian fascists under the leadership of Ante Pavelić assumed control of the puppet state *Nezavisna Država Hrvatska* ("Independent State of Croatia") (1941–1945). This regime ultimately collapsed with the defeat of the Axis powers, giving way to the establishment of the Federal People's Republic of Yugoslavia² (1945–1992).

Across these different political systems, the degree of sovereignty and autonomy, as well as the dynamics of the media, varied considerably. Both in the past and in the present, the media have served as key institutions for the dissemination of knowledge and information by

---

¹ Pulitzer 1904: 680.

² The state's official name was changed in 1963 to the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

documenting events and making them accessible to society (Hergešić 1936: 5–12). During the first half of the twentieth century, newspapers constituted the most influential medium and were therefore deliberately employed by political actors as instruments of persuasion and propaganda. The quotation by Joseph Pulitzer cited at the beginning directly addresses this aspect by highlighting the influence of the press on the formation of public opinion. Against this background, the present study examines the extent to which the political transformations in Croatia between 1933 and 1945, viewed in light of the country's distinctive political and historical relationship with the German Reich, shaped the reception and representation of Nazi Germany in the Croatian newspaper landscape. The underlying hypothesis is that newspapers reflected the characteristics of the respective political systems and their ideological positions. Unless otherwise indicated, all translations from Croatian into English are the author's own.

1. State of Research

To date, relatively few historians have undertaken a detailed examination of the NDH (*Nezavisna Država Hrvatska*, “Independent State of Croatia”), and even fewer have addressed Croatian newspaper coverage between 1933 and 1945. A key foundation for the present study is Božidar Novak's monograph *Hrvatsko Novinarstvo u 20. Stoljeću* (“Croatian Journalism in the Twentieth Century”), as it remains the only comprehensive work devoted specifically to the Croatian press in the twentieth century. Although Novak draws on numerous newspaper articles to provide historical context, he does not conduct a systematic analysis of the articles themselves. In addition, several other studies examine more specific periods, regions, or aspects of the Croatian media landscape. For example, Lana Hudeček and Milica Mihaljević (2009) focus primarily on linguistic and stylistic features in *Jezik Medija. Publicistički funkcionalni stil* (“Language of the Media. Journalistic Functional Style”), whereas Martin Broszat and Ladislaus Hory (1964) discuss the press only marginally in *Der kroatische Ustascha-Staat 1941–1945* (“The Croatian Ustaša State, 1941–1945”). By contrast, Tvrtko P. Sojčić (2008) explores the relationship between the media, government, and political positioning during the period from 1939 to 1945.

For the historical context, broader works on the history of Yugoslavia and Croatia are likewise of central importance. In *Die drei Jugoslawien. Eine Geschichte der Staatsbildung und ihrer Probleme* (“The Three Yugoslavias: A History of State-Building and Its Problems”), Sabrina P. Ramet (2011) analyses the successive political systems and historical developments of the South Slavic region from 1918 to 2005. Similarly, Marie-Janine Čalić (2010) and Holm Sundhaussen (1982) devote their respective monographs to the history of Yugoslavia during the twentieth century. By contrast, Ludwig Steindorff (2007) focuses exclusively on Croatian history from the fourth century BCE to 2005 in *Kroatien. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (“Croatia: From the Middle Ages to the Present”). Taken together, these works provide the historical and media-related scholarly framework for the present study.

2.1. Historical Context

Following its secession from Austria-Hungary on 29 October 1918, the newly established State of Slovenes, Croats and Serbs was incorporated into the centrally organised Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on 1 December 1918. The Serbian-dominated leadership of the new kingdom and the restriction of Croatian autonomy gave rise to persistent political tensions,

culminating in the assassination of the politician Stjepan Radić in 1928, a prominent advocate of the right of self-determination for the kingdom's constituent nationalities. In response to this crisis, King Alexander I established a royal dictatorship in 1929. Characterised by political repression, censorship, and the suppression of federalist aspirations, the regime further strengthened nationalist movements and demands for greater political autonomy, particularly in Croatia. This attempt to impose a unified Yugoslav identity facilitated the rise of radical nationalist organisations such as the Serbian *Četniks* and the Croatian *Ustaša* (Čalić 2010: 43, 93–97, 117 ff.). In the face of growing domestic and international tensions, King Alexander restored parliament in 1931 while simultaneously consolidating his own authority through the promulgation of an authoritarian constitution. According to Sojčić and Wippermann, the German Reich (Deutsches Reich) also began to intensify its economic engagement with Yugoslavia during this period, culminating in the conclusion of a bilateral trade agreement in 1934 (Sojčić 2008: 20–21, Wippermann 1983: 106 ff.). Following the assassination of King Alexander on 9 October 1934, Prince Paul assumed the regency and partially relaxed the state's nationality policy without fundamentally abandoning its centralist orientation. Consequently, the influence of nationalist movements continued to grow. In particular, the *Ustaša* advocated the establishment of an independent Croatian state modelled on fascist principles and, from 1937 onwards, found increasing support, especially in rural areas (Ramet 2011: 116–117, 123 ff., 134 ff.).

The economic consequences of the Great Depression prompted the Yugoslav government to introduce debt relief measures for farmers in 1936. At the same time, the German Reich strengthened its influence over Yugoslavia by purchasing agricultural products at prices above market value, thereby creating a relationship of economic dependence. By 1938, more than half of Yugoslavia's foreign trade was already conducted with the German Reich (Wippermann 1983: 106–107). The growing political influence and territorial expansion of the Axis powers increasingly affected Yugoslavia's domestic political situation. Against this backdrop, the *Sporazum* (Agreement) was concluded on 26 August 1939, establishing the autonomous Banovina of Croatia with its own competencies in areas such as administration, the judiciary, education, and the economy. However, the agreement was rejected both by sections of the Serbian political elite and by the *Ustaša*, thereby further intensifying radical demands for Croatian autonomy (Broszat, Hory 1964: 33 ff.). With the outbreak of the Second World War, Yugoslavia came under increasing pressure from Nazi Germany and Fascist Italy. Prince Paul ultimately decided to accede to the Tripartite Pact, a decision that triggered the coup d'état of 27 March 1941, supported by Serbian military officers, after which General Dušan Simović assumed power. In response, Adolf Hitler ordered the invasion of Yugoslavia, which commenced on 6 April 1941 with the bombing of Belgrade. Owing to internal political divisions, limited willingness to mobilise, and a lack of military cohesion, Yugoslav resistance collapsed rapidly, and the country was occupied within a matter of days (Steindorff 2007: 170, 173–177).

On 10 April 1941, the *Ustaša* movement under the leadership of Ante Pavelić proclaimed the Independent State of Croatia (*Nezavisna Država Hrvatska*, NDH), which was recognised by the German Reich and the Kingdom of Italy and remained heavily dependent on both. The regime established an authoritarian and racist dictatorship that systematically persecuted political opponents as well as Serbs, Jews, Roma, and Sinti. Through a network of

concentration camps, tens of thousands of people were murdered. The *Ustaša* sought to create an ethnically and religiously homogeneous Croatian nation-state, with its rule founded on violence, terror, and exclusion (Sojčić 2008: 170, 185-206, 220–239, 257–273). In response to the violence of the *Ustaša* regime, an antifascist resistance movement began to emerge in mid-1941. From 1942 onward, it was organised under the name AVNOJ (*Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije*, “Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia”), presenting itself as a movement that transcended ethnic divisions (Steindorff 2007: 184–185).

From 1943 onward, the *Ustaša* regime continued to lose support due to its policies of violence and growing dissatisfaction among the population. At the same time, the AVNOJ developed into the most important counterforce against the occupying powers and the fascist government. The Wehrmacht also failed to suppress the armed resistance. At the second session of the AVNOJ in November 1943, the foundations for a federal Yugoslav state were established, and the National Committee for the Liberation of Yugoslavia was appointed as a provisional government under the leadership of communist partisan leader Josip Broz Tito (Sundhaussen 1982: 122–123, 130–136). The capitulation of Italy in September 1943 and the increasingly apparent defeat of the German Reich marked the beginning of the collapse of the NDH. From 1944 onward, the Yugoslav People's Liberation Army received increasing support from the Allies and brought large parts of Yugoslavia under its control; in October 1944, Belgrade was captured together with the Red Army. With the end of the war in May 1945, the NDH regime collapsed completely. Its former territory was incorporated into the new federal Yugoslavia, which was ruled authoritatively by Tito until his death in 1980 (Sundhaussen 1982: 130–136).

The overview of Croatian history demonstrates that the period between 1918 and 1945 was characterised by multiple changes of political systems, instability, and competing interests. From the 1930s onward, the political and economic ties between the Kingdom of Yugoslavia and the German Reich intensified, although Prince Pavle initially pursued a policy of neutrality. The accession to the Tripartite Pact further strengthened this rapprochement, while the German attack on 6 April 1941 and the subsequent establishment of the NDH resulted in its extensive dependence on the Axis powers. The satellite state established by Nazi Germany and Italy possessed only limited autonomy and based its authority primarily on the support of the occupying powers, as the *Ustaša* lacked broad popular support. Despite ideological affinities with Italy, competing territorial claims strained relations between the two states. The *Ustaša* ideology, characterised by racism, antisemitism, and the ideal of an authoritarian leader state defined by ethnic and religious criteria, belonged to the same political spectrum as Italian Fascism and German National Socialism. From 1941 onward, it was opposed by the antifascist partisan movement, which gained increasing strength from 1943 onward and, politically represented by the AVNOJ, played a decisive role in the collapse of the NDH in May 1945.

2.2. Historical Overview of the Croatian Press Landscape

After the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in 1918, press freedom became increasingly restricted, with communist, federalist, and Croatian nationalist publications in particular being affected by bans and state persecution. Censorship laws and authorities enabled the control of publications as well as the imprisonment of journalists critical

of the regime. Nevertheless, public interest in political newspapers increased during the 1920s, with these publications focusing primarily on the “Croatian question,” which served as an indirect means of criticising the centralist monarchy (Novak 2005: 94–95, 119–136, 143–144, 158–160, 163–176, 185 ff.). With the proclamation of the royal dictatorship in 1929, repression reached its peak: opposition newspapers were banned, editorial offices were placed under state control, and even national terms such as “Croatia” or “Croatian” were prohibited. Despite limited relaxations from 1931 onward, press censorship remained largely in place until the mid-1930s (Ramet 2011: 119–123). With the sporazum agreement of 1939, Croatia received limited autonomous rights; however, the press system and censorship remained under the authority of the Kingdom of Yugoslavia. Nevertheless, new newspapers emerged, including publications with nationalist orientations. Reactions to the agreement varied: Croatian journalists criticised that the “Croatian question” had not been conclusively resolved, while Serbian media, encouraged by monarchist circles, launched a campaign against Croatian autonomy and warned of an alleged “Croatian imperialism.” In view of the elections planned for 1941, censorship was tightened again from early 1940 onward. Opposition politicians and left-wing journalists were persecuted and, in some cases, deported to concentration camps, where many were murdered after the proclamation of the NDH (Novak 2005: 200–207).

Although Yugoslavia’s accession to the Tripartite Pact and the coup d’état of March 1941 were covered by the press, reporting remained confined within the narrow framework of censorship. Following the German and Italian invasion on 6 April 1941, press coverage was placed entirely under state control. With the proclamation of the NDH on 10 April 1941, the *Ustaša* dismantled the existing media landscape within a matter of days: opposition, Serbian, Jewish, and communist newspapers were banned or taken over, while new regime-aligned publications such as *Hrvatski narod* (“The Croatian nation”) and *Nova Hrvatska* (“New Croatia”) were established. The occupying powers also founded their own newspapers within their respective zones of influence. The objective was the complete control of public opinion and the legitimisation of the new regime, transforming the press into a central instrument of fascist propaganda (Novak 2005: 263–297, 303–308). Following the models of the German Reich and Italy, a cult of personality surrounding Ante Pavelić was created, portraying him as the *Poglavnik* (“Führer”, Leader). At the same time, newspapers served as a means of disseminating nationalist, antisemitic, and racist ideology. Through the so-called Aryanisation laws, members of persecuted groups—particularly Jews, Serbs, Sinti, and Roma—were prohibited from working in the press from September 1941 onward. This resulted in the establishment of a media system that permitted only ideologically compliant reporting. Even apolitical topics such as sports, culture, or fashion had to conform to propagandistic requirements, and specialised newspapers targeting specific groups, including young people and women, were created (Novak 2005: 271–281, 303–306, 309–321).

Despite these repressions, an illegal antifascist press began to develop as early as late 1941. Resistance groups secretly published newspapers such as *Vjesnik*, which provided information about the course of the war, criticised the *Ustaša* regime, and called for resistance (Sojčić 2008: 175–184, 215–222, 225). The resistance press also addressed young people, children, and women as specific target groups, as demonstrated, for example, by the newspaper *Žena u borbi* (“Woman in the Struggle”) (Novak 2005: 341–342). In addition to military resistance, antifascist newspapers covered the Holocaust, the persecution of Serbs, Sinti, and

Roma, and promoted the vision of a federal and democratic Yugoslavia. Although the circulation of these newspapers was often limited, they reached a wider readership through the principle of "*Pročitaj i daj dalje*" ("Read it and pass it on"). From 1943 onward, the antifascist movement gained increasing influence both militarily and in the field of publishing, and in some regions the circulation of its newspapers already surpassed that of the *Ustaša* press. At the same time, the regime intensified the persecution of opposition journalists but continued to promote propagandistic narratives of an alleged "final victory" until the end of the war (Sundhaussen 1982: 124–136). With the capitulation of Nazi Germany and the collapse of the NDH in May 1945, fascist newspapers were banned, while numerous journalists fled into exile or faced legal prosecution (Vukušić 2001: 16–17).

The overview of the Croatian press landscape between 1918 and 1945 demonstrates a continuous presence of strong state censorship, which prevented the development of a free press. Nevertheless, new types of newspapers and thematic fields emerged, among them publications that specifically addressed women and young people as target groups. At the same time, political actors increasingly used the press as a means of advancing their own interests. Particularly in the NDH, opposition publications were banned and persecuted, while only ideologically compliant newspapers were permitted to appear officially and contribute to the legitimisation of the *Ustaša* regime. However, this media monopoly did not result in broader popular support. From autumn 1941 onward, an antifascist underground press began to emerge, correcting disinformation, calling for resistance, and promoting Yugoslav unity. As its influence grew, the fascist media monopoly was ultimately replaced.

3. Methodological Framework

The foundation of this study is the examination of primary sources from the Croatian State Archives (*Hrvatski državni arhiv*) and the National and University Library (*Nacionalna i sveučilišna knjižnica*) in Zagreb. Since the currently available digital collections of the Croatian National Library, while extensive, are not complete, the relevant newspaper articles were researched on site. The available sources originate predominantly from newspapers published in Zagreb, indicating the city's significance as a centre of the Croatian press landscape.

Of particular importance is the question of how a state dependent on the German Reich perceived, responded to, and represented its policies and actions in the media. Furthermore, this study examines whether and to what extent reporting changed under the different political systems in Croatia and how the media were used to convey ideological concepts. The selection of five events aims to provide a representative cross-section of press coverage while enabling both a diachronic and a synchronic perspective. The diachronic perspective results from the selection of events from different political systems, whereas the synchronic perspective is achieved by including the coverage of several newspapers with different political orientations for each event.

For the study, five central events in Croatian, German, or Croatian-German history between 1933 and 1945 were selected: the "Machtergreifung" ("seizure of power") in Germany (30 January 1933), the Yugoslav coup d'état (27 March 1941), the proclamation of the Independent State of Croatia (10 April 1941), the German invasion of the Soviet Union (22 June 1941), and the capitulation of Germany (8 May 1945). For each event, between two and

four articles from different newspapers were examined, resulting in a total corpus of sixteen articles. The comparative analysis of these newspaper articles aims to illuminate the development of media representations over time, which will subsequently be discussed within their broader historical and media-historical contexts.

4. Analyse

To illustrate the analytical approach, one of the selected events is examined in greater detail as a representative example. The findings of the analysis of all articles are subsequently presented in the form of a summary table. As the Croatian newspaper landscape underwent substantial changes between 1933 and 1945, the selection of available publications varies depending on the event under consideration. Furthermore, none of the analysed articles identifies an individual author, making it impossible to analyse the authors' backgrounds, as well as the styles and attitudes associated with them.

4.1. Example: Germany's Capitulation – 8 May 1945

Two articles dealing with the capitulation of Germany on 8 May 1945 are presented as examples:

An article from the newspaper *Vjesnik – Hrvatske jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte* ("The Herald – Croatian United National Liberation Front"), abbreviated as *Vjesnik*, which was published underground as the press organ of the AVNOJ and formed part of the antifascist resistance movement (Novak 2005: 327–330).

The second article originates from the newspaper *Hrvatski krugoval* ("Croatian Radio"), which was founded in 1941 alongside the radio station of the same name. The newspaper focused on Croatian national culture, promoted racist ideas, and remained loyal to the *Ustaša* regime; its final issue was published on 13 May 1945 (Novak 2005: 298–308).

The article published in *Vjesnik* on 12 May 1945 reproduces a speech by Josip Broz, which he delivered on the occasion of Nazi Germany's unconditional surrender. The article begins with an expression of gratitude towards the society and the proclamation of the Federation of Yugoslavia under Broz's leadership. Tito deliberately chose this day – only one day after Germany's capitulation – because it symbolised the complete destruction of fascism. In the continuation of the speech, he emphasises that Germany was responsible for ten million deaths and the suffering inflicted upon Europe. The concentration camps, extermination camps, and labour camps established and commissioned by the German Reich, as well as the war initiated by the "Third Reich", are presented as a warning to all future generations. According to Tito, the German Reich was responsible for the establishment of the *Ustaša* regime, the war in Yugoslavia, and the crimes committed by the NDH. He subsequently praises the heroism and perseverance of the antifascist movement, which, with the support of the Allies, ultimately led to liberation from fascism. Furthermore, the speech directly addresses liberation from the *Ustaša* regime. Nazi Germany and Italy are accused of having deliberately exploited ethnic divisions in the Balkans in order to use the resulting conflicts to their own advantage. According to Tito, a new era for Yugoslavia had now begun: previous problems, corruption, and an unjust system had been overcome, and a democratic federal state was to be created collectively. In this context, not only the NDH but also the former Kingdom of Yugoslavia are condemned. The 9

May was declared the future Victory Day of Yugoslavia, although this proclamation is combined with a warning against all enemies of the new state. The article concludes with the phrase: "Death to fascism – freedom to the people" (*Smrt fašizmu – sloboda narodu*). (*Vjesnik* 1945: 3) The text conveys a clear depiction of the "Third Reich" as an unjust system responsible for atrocities and suffering. The article leaves no doubt that fascism, Hitler, and the "Third Reich" are to be condemned and held accountable for numerous crimes. This perspective becomes evident through expressions such as "the insane German and Italian fascism [...]" (*Vjesnik* 1945: 3) or "Germany, which is responsible for much sorrow, suffering, and many victims among our peoples" (*Vjesnik* 1945: 3). It is noteworthy that this article is not an independent editorial piece but primarily a reproduction of Tito's speech; thus, the newspaper effectively functions as a mouthpiece for Tito's political message. In his speech, he not only proclaims victory over fascism but also communicates his own interpretative authority and political claims to the readers. The article represents an unequivocal condemnation of the NDH, which is portrayed as a construct created by Germany. Nazi Germany is presented as the absolute antithesis of the new government, which in turn portrays itself as the exemplary embodiment of the antifascist struggle.

The article from *Hrvatski krugoval* covers the period from 30 April to 13 May 1945. The capitulation of Nazi Germany is not addressed directly; instead, the article focuses on the decline and destruction of the NDH (*Hrvatski krugoval* 1945: 3). Characterised by a resigned tone, the article can be understood as a retrospective account of the war and as a tribute to the struggle of the Croatian people and the NDH. According to the article, this war was the most severe conflict in human history to date, which the NDH had "unfortunately" (*Hrvatski krugoval* 1945: 3) lost. The new government is accused of refusing to recognise the achievements of the previous system, whose disappearance would allegedly represent a "tragedy" (*Hrvatski krugoval* 1945: 3) for all of humanity. The article concludes with a pathos-filled appeal directed at its own followers and supporters: the *Ustaša* would ultimately emerge victorious, and its members remained committed to the people and the state. Through this revisionist appeal, the legitimacy of the new state is challenged, while readers are urged to recognise the NDH as the only legitimate state. At the same time, the NDH is described in a restrained manner as a normal member of the international community that had proven its sovereignty and therefore should continue to exist. The article appears as a final act of resistance against the new political order and simultaneously as an attempt to mobilise its supporters against recognising it. The NDH is glorified in a revisionist and almost nostalgic manner. In contrast, the unconditional surrender of Germany and any references to the German Reich remain entirely absent (Sojčić 2008: 238–257). This stands in clear opposition to numerous articles published between 1941 and 1945, in which Germany was regularly discussed and the friendly, at times almost fraternal, relationship between the two states was emphasised. The complete omission of Germany and its capitulation on 8 May 1945 can therefore be interpreted as an attempt to distance the NDH from its former ally, its ideology, and its political system, while simultaneously portraying the NDH as a sovereign and legitimate member of the international community.

Both articles display a similar rhetorical strategy, as they directly address readers in order to create a sense of community. However, their interpretations of the war differ fundamentally: *Vjesnik* views the "worst [war] in human history" (*Vjesnik* 1945: 3) from a

broad European perspective and attributes responsibility for the war and the crimes committed to the German Reich, its ally Italy, and the NDH. Germany is portrayed as the “originator of fascism” (Vjesnik 1945: 3) and the “greatest criminal” (Vjesnik 1945: 3), while the NDH is depicted as an equally criminal puppet state. In contrast, the victorious Partisan struggle is presented as the antifascist counterforce, and the new state is constructed as its positive counterpart.

In contrast, *Hrvatski krugoval* examines the “worst war in Croatian history” (Hrvatski krugoval 1945: 3) from a national perspective and glorifies the struggle of the Croatian people and the NDH in an almost nostalgic manner. The defeat is attributed to external factors, thereby turning, without being explicitly named, into the “scapegoat” for the downfall of the NDH. At the same time, the article appeals to readers to remain loyal to the NDH and to refuse recognition of the new state. The comparison thus demonstrates the existence of competing public spheres with opposing interpretations of the war and the NDH. Paradoxically, both articles assign Germany a central responsibility: in *Vjesnik*, it serves as the antithesis of the new political system, whereas in *Hrvatski krugoval* it functions as a means of deflecting responsibility and portraying the NDH as a legitimate member of the international community.

4.2. Tabular Overview of the Entire Analysis

The results of the analysis are presented below in tabular form (Tables 1-5):

Historical event	The Nazi “Machtergreifung” (“seizure of power”) in Germany (30. January 1933)		
Analysed Articles	Nov antisemitski režim u Njemačkoj i Židovi, in: Židov, no. 5, p. 1.	Hitler-državni kancelar, in: Narodne novine, no. 25, p. 2.	Hitler - Njemački Kancelar. Prezidijska vlada s karakterom obnove Harzburškog Fronta – ostaje komesarijat u Prusiji – Centrumu je ponudjeno mjesto Ministra Prava – pravi pobjednik je u stvari Papen, in: Novosti, no. 31, p. 1.
Publication Date	3. February 1933	31. January 1933	31. January 1933
Content Summary	The article provides a factual account of Hitler’s appointment as Reich Chancellor, while issuing a strong warning against the antisemitic objectives of the NSDAP and predicting a severe erosion of the rights of the Jewish population in Germany. At the same time, it expresses solidarity with German Jews.	Hitler’s seizure of power is critically analysed. The power of Hitler and the NSDAP is downplayed, with the article noting the existence of two controlling figures, Franz von Papen and Kurt von Schleicher, who were expected to restrain the “aggressive and radical” political approach. The article assesses Hitler’s power as limited due to the supervisory role of von	Hitler’s appointment as Reich Chancellor is examined. The article argues that Hitler could only secure a majority through the support of the Centre Party and that the only real beneficiary was von Papen, who thereby gained additional political influence. At the same time, it emphasises that Hitler’s government lacked a stable parliamentary majority without the support of the Centre Party

		Papen and Schleicher, thereby relativising concerns about the establishment of a National Socialist dictatorship.	and was therefore politically uncertain.
Linguistic Features	Negative, critical, and direct terminology: "Hitlerites," "Hitlerian" anti-Jewish policy	Rather neutral terminology, combined with the questioning of the concerns expressed by other individuals and newspapers regarding Hitler's appointment as Chancellor.	Predominantly factual terminology; however, formulations such as "opportunistic tactics" indicate a slightly critical stance toward the NSDAP.
Assessment	Hitler, his policies, and the "Third Reich" are evaluated in unequivocally negative terms (expressing concern about antisemitic policies and their consequences)	Neutral to negative portrayal (expressing doubts about Hitler's power and the National Socialist "Third Reich")	Neutral portrayal of the "Third Reich" (a slightly critical stance and mild doubts regarding the NSDAP's and Hitler's ability to exercise sole political power)

Tab. 1: Summary of the Analytical Findings: The Nazi "Machtergreifung"

Historical event	Yugoslav coup d'état (27. March 1941)			
Analysed Articles	Nj. V. Kralj Petar II. preuzeo kraljevsku vlast, in: Jutarnji list, no. 10481, p. 1.	Na prijestolje je stupio Nj. V. Kralj Petar II., in: Večer, no. 6111, p. 1.	Nova kr. vlada na djelu, in: Jugoslavenski Lloyd, no. 73, p. 2.	Nj. V. Kralj Petar II. uzeo u svoje ruke kraljevsku vlast, in: Seljački dom - glavno glasilo hrvatske seljačke politike, no. 14, p. 1.
Publication Date	28. March 1941	28. March 1941	29. March 1941	3. April 1941
Content Summary	The article reproduces an appeal by King Peter II following the coup, in which he legitimises his assumption of power and calls upon Serbs, Croats, and Slovenes to support the new government and preserve state unity.	The coup of 27 March 1941 and King Peter II's accession to the throne are portrayed as a historic event that was positively received, with emphasis placed on the population's widespread loyalty to the new monarch.	The coup of 27 March 1941 and King Peter II's assumption of power are presented as a historic and necessary turning point, one that allegedly restored national unity and political stability.	The article in Seljački dom describes the coup and the subsequent political developments in a predominantly factual manner, while placing particular emphasis on the prudent attitude of the Croatian population and its trust in Vladko Maček.

Linguistic Features	The text conveys a rejecting attitude toward the Tripartite Pact. However, it should be taken into consideration that, due to strict censorship, it remains questionable to what extent reporting was conducted freely.	No direct reference to Germany is made: however, the positive assessment of the change of power suggests a rejecting attitude toward the Tripartite Pact.	Germany is not explicitly mentioned; instead, the text legitimises the change of government and portrays the king as a unifying figure for the Yugoslav people.	Germany is mentioned only in connection with the Tripartite Pact and the interest of the German press, without any explicit political evaluation being made.
Assessment	Negative portrayal of the “Third Reich” (due to its involvement in the Tripartite Pact)	Negative portrayal of the “Third Reich” (despite the absence of an explicit reference, its association with the Tripartite Pact was viewed as conflicting with the dominant political stance in the country).	Negative portrayal of the “Third Reich” (although not explicitly mentioned, implied through the support for and endorsement of King Peter)	Neutral portrayal of the “Third Reich” (brief mention of the Tripartite Pact, with the main focus placed on Croatia)

Tab. 2: Summary of the Analytical Findings: Yugoslav coup d'état

Historical event	Establishment of the Independent State of Croatia (10. April 1941)			
Analysed Articles	Veliki Dan, in: Hrvatski dnevnik, no. 1783, p. 1.	Historijski Dan, in: Obzor, no. 86, p. 1.	Poglavnik, in: Obzor, no. 86, p. 1.	Hrvatski Uskrs, in: Hrvatski list, no. 105 (7165), p. 1.
Publication Date	12. April 1941	11. April 1941	11. April 1941	13. April 1941
Content Summary	The <i>Ustaša</i> 's seizure of power is portrayed as the historical rebirth of the Croatian state and legitimised through national, religious, and historical references, while Yugoslavia is sharply condemned. At the same time, the	The article presents the proclamation of the NDH as the “resurrection” of the Croatian state and legitimises the <i>Ustaša</i> takeover through historical and religious references, as well as through the portrayal of widespread popular enthusiasm. Simultaneously, the	The article glorifies Ante Pavelić and the establishment of the NDH as the liberation of the Croatian people from decades of “oppression,” legitimising the new state through historical, religious, and national references. Furthermore, it	The establishment of the NDH is portrayed as the “resurrection” of Croatia and is connected through religious motifs to divine providence and historical liberation. At the same time, the article glorifies Ante Pavelić as well as the

	article presents the German Reich and Adolf Hitler in unequivocally positive terms as close allies and decisive supporters of Croatian independence.	arrival of German troops is framed positively, while the close ties between the newly established Croatian state and the German Reich are highlighted.	highlights the support provided by Germany and Italy and concludes with an unequivocal expression of loyalty to Pavelić and the <i>Ustaša</i> movement.	allies Germany and Italy.
Linguistic Features	Clearly positive terminology in reference to the German Reich: “Having been brothers in arms” and “comradeship in arms.” Directly derogatory language toward the Kingdom of Yugoslavia and a positive evaluation of the “Third Reich”.	Highly positive terminology in the description of the “Third Reich”: “cordial and jubilant” and “friendly reception”	Highly positive terminology in reference to the German Reich: Adoption of Adolf Hitler’s title, emphasising that the struggles and burdens of Germany and Italy had been shared and that support had been provided by these nations. The article presents them as entering the struggle together.	Highly positive, glorifying, and elevating terminology used to describe the German Reich: “friend” (particularly significant, as Italy is referred to only as a “neighbour”) and “support”
Assessment	Positive perception of the “Third Reich” (through the denigration of Yugoslavia and the construction of a relationship with the German Reich as one of “comradeship in arms”).	Positive perception of the “Third Reich” (arrival of German troops was portrayed positively, and the connection between the German Reich and the NDH was emphasised)	Positive portrayal of the “Third Reich” (through the adoption of a title for Pavelić analogous to Hitler’s title, the depiction of a joint struggle, and the emphasis on support from the German Reich).	Positive characterisation of the German Reich (the “Third Reich” is described as an ally and friend).

Tab. 3: Summary of the Analytical Findings: Establishment of the Independent State of Croatia

Historical event	Invasion of the Soviet Union (22. June 1941)		
Analysed Articles	Početak Kraja Bolševizma, in: Hrvatski narod, no. 129, p. 1.	Veliki Njemački Reich je štit proti Bolševizmu, in: Hrvatski glas, no. 125, p. 1.	Rat Njemačke i Sovjetske Unije, in: Nezavisna Država Hrvatska, no. 7, p. 7.
Publication Date	23. June 1941	22. June 1941	26. June 1941

Content Summary	The German invasion of the Soviet Union is supported and portrayed as a necessary defensive struggle against “Jewish Bolshevism” aimed at protecting Europe. Simultaneously, the article emphasises the close relationship between the NDH and the German Reich while employing fascist and antisemitic propaganda narratives.	The article covers the beginning of the German war against the Soviet Union and reports on the declaration by the German envoy Siegfried Kasche to Ante Pavelić, in which Germany’s actions are framed as a response to a Soviet threat. Pavelić subsequently affirms the NDH’s support for the German Reich and its allies, presenting the war as a common struggle against the Soviet Union.	The article covers the German attack on the Soviet Union and frames the war as an ideological confrontation between “European” Germany and the “Jewish-Bolshevik” Soviet Union as its enemy. It outlines military developments and the participating sides, portraying the conflict as a struggle between Germany and its allies on the one hand and the Soviet Union on the other. At the same time, it emphasises the NDH’s support for the German Reich.
Linguistic Features	The German Reich is portrayed as the defender of Europe, while the NDH emphasises its support and allegiance to the alliance. The use of fascist and antisemitic ideological patterns suggests an alignment with and adoption of elements of the German Reich’s ideological framework. Terminology: The article presents the Soviet Union as the initiator of the war and frames the German Reich as acting in self-defence.	The article supports the German attack on the Soviet Union and presents the German Reich as the protective power of Europe in the struggle against “Bolshevism.” At the same time, it expresses support for the Ustaša movement and Ante Pavelić and fully adopts the National Socialist narrative of a necessary defensive war against a common enemy. Terminology: In relation to the Soviet Union, exclusively negative characteristics are used, such as “provocative” and “threatening,” whereas Germany is associated solely with positive terms, such as “protective.” Particularly striking is the frequent use of positively connoted superlatives in reference to Germany, for example “najspremnije” (“most prepared”) and “najživlja” (“most vigorous”).	In the text, Germany appears as a kind of messianic figure that protects all of Europe from evil. Germany is described through strongly positive adjectives such as “great,” “just,” “honest,” and “altruistic,” while Hitler is referred to as the “most important son of Germany.” This is contrasted with a distinctly negative, polemical, and antisemitic language used to describe Germany’s enemies – the Soviet Union, Great Britain, and the United States: “[...] the plutocratic-Jewish and Bolshevik-communist enemies” “oppressors,” and “a Jewish-Masonic world of capitalists, that is, of robbers and exploiters.” Both the ideological framework – radical racism, antisemitism, and anti-Bolshevism – and the justification of the war as a defensive struggle against the Soviet threat clearly correspond to the National Socialist worldview.

Assessment	Positive portrayal of the “Third Reich” (the German Reich is presented as the protector of Europe; the loyalty of the NDH and the “Third Reich” to their alliance is emphasised; National Socialist ideology is adopted; the “Third Reich’s” actions in the war are justified by portraying it as a defensive war, despite Germany’s role as the aggressor)	Positive characterisation of the German Reich (the “Third Reich” is portrayed as an ally, the protector of Europe, and a friend).	Positive portrayal of the German Reich (the “Third Reich” is presented as a messianic force protecting all of Europe, with religious connotations and the use of positive adjectives)

Tab. 4: Summary of the Analytical Findings: Invasion of the Soviet Union

Historical event	Germany’s Capitulation (08. May 1945)	
Analysed Articles	Govor Maršala Tita na dan Kapitulacije Njemačke, in: Vjesnik– hrvatske jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte, no. 19, p. 3.	Rad je naša snaga, in: Hrvatski krugoval, no. 9, p. 3.
Publication Date	12. May 1945	30. April – 13. May 1945
Content Summary	The article reproduces Tito’s speech on the German capitulation and presents the victory over fascism as the foundation of the new federal Yugoslavia, with Germany and the Ustaša regime being explicitly held responsible for war, violence, and crimes. At the same time, the text legitimises the new regime’s claim to power and announces a determined course of action against its opponents.	The article looks back on the collapse of the NDH in a resigned tone, idealising the state as a legitimate manifestation of Croatian self-determination and urging its supporters to reject recognition of the new Yugoslav regime. Particularly striking is the extensive omission of Germany and its capitulation, which may be interpreted as an effort to dissociate from the former ally.
Linguistic Features	Critical and negative representation of the German Reich. Terminology: “the insane German and Italian fascism [...]” and “Germany, which is responsible for great sorrow, suffering, and many victims among our peoples”	The deliberate omission of Germany’s capitulation can be interpreted as a clear attempt to distance itself from the German Reich.
Assessment	Negative portrayal of the “Third Reich” (presented as the antithesis of the socialist system and as one of its greatest enemies)	Negative portrayal of the “Third Reich” (scapegoating and distancing)

Tab. 5: Summary of the Analytical Findings: Germany’s Capitulation

5. Discussion

In 1933, the Croatian press displayed a broad range of perspectives on the “Third Reich.” Although censorship in the Kingdom of Yugoslavia had been significantly intensified following the establishment of the royal dictatorship in 1929, it was primarily directed against criticism of the state itself as well as against nationalist and federalist aspirations. In contrast, the reporting on Hitler’s appointment as Reich Chancellor appears not to have been subject to uniform guidelines. This explains the differing assessments of the event: *Novosti* and *Narodne novine* reported in a largely neutral manner or downplayed its potential consequences, whereas *Židov* issued an explicit warning against National Socialism and expressed solidarity with the groups threatened by it. Terms such as “Hitlerians” (*Židov* 1933: 1) and references to the “tragic situation” (*Židov* 1933: 1) in Germany gave the article a distinctly critical and cautionary character. Overall, however, neutral or reserved assessments prevailed, as there was neither a particularly close relationship with nor a pronounced opposition to the German Reich. Instead, the press primarily focused on the “Croatian question” and Yugoslavia’s domestic politics.

The role of Nazi Germany also remained largely in the background in the newspapers examined during the Yugoslav coup d’état of March 1941. Reporting focused primarily on the change of government, the new administration, and the future of the Croatian autonomous rights that had been secured in 1939. *Seljački dom*, *Večer*, and *Jutarnji list* adopted a particularly restrained tone, whereas the pro-monarchist *Jugoslavenski Lloyd* published the proclamation of the new king in full and criticised the Tripartite Pact. This restraint was likely attributable both to the tightening of censorship and to concerns over the preservation of Croatia’s autonomous status. Although political and economic relations with the “Third Reich” had intensified since 1934, this rapprochement was scarcely reflected in the articles examined. Only the German invasion of Yugoslavia on 6 April 1941 brought the German Reich to the centre of newspaper coverage, temporarily creating a distinctly negative image of the aggressor.

With the proclamation of the Independent State of Croatia on 10 April 1941, the portrayal of Germany underwent a fundamental transformation. For the *Ustaša* regime, the German Reich simultaneously served as a protecting power, an ideological model, and an integral component of its founding myth: Nazi Germany was portrayed as having liberated the Croatian people from Yugoslav oppression. Immediately after seizing power, the regime banned publications deemed insufficiently loyal, replaced editorial staffs, and persecuted journalists. Numerous newspapers previously examined in this study, including *Židov*, *Jugoslavenski Lloyd*, *Jutarnji list* and *Večer*, ceased publication. The remaining newspapers developed into mouthpieces of the regime, giving rise to what can be described as the *Ustaša*’s monopoly over both the media and the interpretation of political reality.

The articles covering the proclamation of the NDH reveal a substantial homogenisation of language, although differences in the intensity of ideological alignment persisted. Thus, *Obzor*’s article “*Historijski Dan*” (“A Historic Day”) employed a more restrained tone than the overtly fascist article “*Poglavnik*,” yet the ideological underpinnings are evident in the former as well. Across the newspapers (*Obzor*, *Hrvatski dnevnik* and *Hrvatski list*) examined, Germany was consistently portrayed as Croatia’s “brother,” “friend,” or “ally,” while a historically grounded “brotherhood in arms” was constructed between the two nations. The Kingdom of Yugoslavia was depicted as a product of the “Versailles diktat” and as the force responsible for the oppression of the Croatian people. At the same time, Jews, Roma and Sinti, Serbs,

Freemasons, and political dissidents were designated as enemy groups. Compared to the pre-war period, the language became considerably more radical, relying on binary oppositions such as good versus evil and friend versus enemy. The portrayal of Ante Pavelić as the *Poglavnik* ("Leader", *Führer*) likewise drew heavily on the *Führer* cult of Nazi Germany.

The regime-loyal press was intended to legitimise the new political order, construct a racially homogeneous "Croatian people", and mobilise the population for war. German military operations, particularly the capture of Belgrade, were largely omitted from coverage in order to preserve the positive image of the German Reich as Croatia's "brother in arms." While Germany was consistently portrayed as a friend, Italy, despite its status as an ally, was generally referred to merely as a neighbouring state. This distancing stemmed primarily from Italy's territorial claims along the Adriatic coast, which the dependent NDH was unable to oppose. Nevertheless, open criticism of Italy remained impossible.

With the German invasion of the Soviet Union on 22 June 1941, the regime's rhetoric became even more radicalised. The articles published in *Hrvatski narod*, *Hrvatski glas* and *Nezavisna Država Hrvatska* display similar patterns of argumentation and, in some cases, identical textual formulations, indicating the existence of direct state guidelines for press coverage. Nazi Germany was portrayed both as the victim of an allegedly provocative adversary and as the heroic protector of Europe. "Jewish Bolshevism" emerged as the regime's principal ideological enemy and was explicitly linked to Serbian and communist forces within the NDH. The press historicised the German–Croatian relationship, presenting the military campaign as a shared struggle of historical destiny. In this way, newspapers sought to foster enthusiasm for the war and to legitimise the deployment of Croatian troops. Through the selective presentation of events, manipulation of information, and direct appeals to the readers, the press functioned as an instrument of political propaganda for the *Ustaša* regime.

Despite the regime's extensive control over the media, an antifascist counter-public sphere had already emerged by 1941. Published clandestinely, *Vjesnik* offered a critical account of *Ustaša* rule, reported on German expansionism and mass atrocities, and provided opponents of the regime with an alternative interpretive framework. As a result, two opposing media spheres coexisted: the regime-loyal press sought to indoctrinate its readers with fascist ideology and mobilise them for war, whereas the antifascist press worked to delegitimise the NDH and encourage resistance. From 1943 onward, the antifascist press expanded its reach as a consequence of the Partisans' military successes and developed into an increasingly significant counterweight to the regime-controlled media.

With Germany's capitulation in May 1945, the *Ustaša*-loyal press virtually disappeared from the public sphere. None of the newspapers established or controlled by the regime continued publication in the new Yugoslav state. A brief exception was *Hrvatski krugoval*, which omitted any mention of Germany's surrender and of Germany's significance for the survival of the NDH, instead emphasising its alleged achievements and continuing to adhere to *Ustaša* ideology. This silence may be interpreted both as an attempt to distance the regime from its defeated ally and as an effort to deflect responsibility for its own defeat. By contrast, *Vjesnik* reported openly on Germany's capitulation, presenting it as the outcome of the antifascist struggle and the victory of the Allied powers. Germany was now depicted as the embodiment of fascism, war, and mass atrocities.

The articles examined thus document a fundamental transformation in the image of the “Third Reich”. Between 1933 and early April 1941, portrayals were predominantly neutral, restrained, or occasionally critical, as the German Reich, despite increasingly close economic relations, played only a secondary role compared with domestic political developments in Yugoslavia. Following the establishment of the NDH, however, Nazi Germany was represented as Croatia’s “brother” and protecting power as a consequence of ideological synchronisation and political dependence. At the same time, the language of the *Ustaša*-loyal press increasingly converged with that of National Socialist propaganda. In parallel, an antifascist counter-public sphere emerged that depicted Germany as an aggressive and criminal occupying power. After 1945, this perspective became dominant, while the categories of friend and foe were simultaneously reversed: the Soviet Union, previously portrayed as the arch-enemy, was now presented as an ally of the antifascist resistance. Overall, the analysis demonstrates that perceptions of the “Third Reich” in the Croatian press were closely shaped by the prevailing political systems, structures of dependence, and mechanisms of censorship.

6. Conclusion

The empirical analysis of the corpus of newspaper articles published between 1933 and 1945 demonstrates that perceptions of the “Third Reich” in the Croatian press were neither uniform nor static, but were instead shaped to a considerable extent by the prevailing political systems, conditions of censorship, and the editorial orientations of the respective newspapers. Moreover, the analysis underscores the central role of the media and press reporting during this period. In doing so, it confirms both the study’s working hypothesis and the societal influence of the press emphasised in the Pulitzer quotation cited in the introduction. The media were not only directed by state censorship, which determined the interpretive framework and the boundaries of permissible discourse, but also functioned as mouthpieces in the ideological struggle and as instruments of hybrid warfare. Within these competing interpretive frameworks, the German Reich occupied different, yet consistently central, roles.

The extent to which the war was also waged through the media and public discourse becomes particularly evident in the publications that appeared after the proclamation of the NDH. Despite fundamentally different political objectives, both the *Ustaša* press and antifascist publications served to legitimise their respective positions, vilify ideological opponents, and disseminate their particular worldviews. Germany constituted a crucial point of reference in this context: in the *Ustaša*-loyal press, it appeared as a protecting power and ally, whereas antifascist reporting portrayed it as the arch-enemy, an aggressor, and an adversary of civilisation. From a media-historical perspective, the direct address and mobilisation of readers, the use of visual imagery, and the targeted outreach to new social groups are particularly noteworthy.

Further engagement with this field of research therefore appears particularly promising. In addition to expanding the source base and empirical foundation, more in-depth approaches from the perspectives of media history and reception history offer valuable opportunities for further investigation. To advance the study of perceptions of the “Third Reich,” a comparative analysis with the media landscapes of other states that collaborated with the German Reich would be particularly worthwhile.

References

I. Primary Sources

- n. a., Veliki Dan, in: Hrvatski dnevnik, no. 1783, 12. April 1941, p. 1.
- n. a., Veliki Njemački Reich je štit proti Bolševizmu, in: Hrvatski glas, no. 125, 22. June 1941, p. 1.
- n. a., Hrvatski Uskrs, in: Hrvatski list, no. 105 (7165), 13. April 1941, p. 1.
- n. a., Početak Kraja Boljševizma, in: Hrvatski narod, no. 129, 23. June 1941, p. 1.
- n. a., Nova kr. vlada na djelu, in: Jugoslavenski Lloyd, no. 73, 29. March 1941, p. 2.
- n. a., Nj. V. Kralj Petar II. preuzeo kraljevsku vlast, in: Jutarnji list, no. 10481, 28. March 1941, p. 1.
- n. a., Hitler-državni kancelar, in: Narodne novine, no. 25, 31. January 1933, p. 2.
- n. a., Rat Njemačke i Sovjetske Unije, in: Nezavisna Država Hrvatska, no. 7, 26. June 1941, p. 7.
- n. a., Hitler - Njemački Kancelar. Prezidijska vlada s karakterom obnove Harzburškog Fronta – ostaje komesarijat u Prusiji – Centrumu je ponudjeno mjesto Ministra Prava – pravi pobjednik je u stvari Papen, in: Novosti, no. 31, 31. January 1933, p. 1.
- n. a., Historijski Dan, in: Obzor, no. 86, 11. April 1941, p. 1.
- n. a., Poglavnik, in: Obzor, no. 86, 11. April 1941, p. 1.
- n. a., Nj. V. Kralj Petar II. uzeo u svoje ruke kraljevsku vlast, in: Seljački dom - glavno glasilo hrvatske seljačke politike, no. 14, 3. April 1941, p. 1.
- n. a., Na prijestolje je stupio Nj. V. Kralj Petar II., in: Večer, no. 6111, 28. March 1941, p. 1.
- n. a., Govor Maršala Tita na dan Kapitulacije Njemačke, in: Vjesnik– hrvatske jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte, no. 19, 12. May 1945, p. 3.
- n. a., Nov antisemitski režim u Njemačkoj i Židovi, in: Židov, no. 5, 3. February 1933, p. 1.

II. Secondary Literature

- Broszat, Hory 1964:** Broszat Martin, Hory Ladislaus, 'Der kroatische Ustascha-Staat 1941-1945', In Eschenburg, Theodor; Rothfels, Hans (Eds.), *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, no. 8, Stuttgart.
- Čalić 2010:** Čalić, Marie-Janine; *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert*, München.
- Hergešić 1936:** Hergešić, Ivo; *Hrvatske Novine i časopisi do 1848*, Zagreb.
- Hudeček, Mihaljević 2009:** Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica Jezik Medija; *Publicistički funkcionalni stil*, Zagreb.
- Novak 2005:** Novak, Božidar; *Hrvatsko novinarstvo u 20. Stoljeću*, Zagreb.
- Pulitzer 1904:** Pulitzer Joseph, 'The College of Journalism', In *The North American Review*, vol. 178, no. 570, Cedar Falls 1904, pp. 641-680.

- Ramet 2011:** Ramet, Sabrina P.; 'Die drei Jugoslawien. Eine Geschichte der Staatsbildungen und ihrer Probleme', In Brunnbauer, Ulf / Clewing, Konrad (Eds.), *Südosteuropäische Arbeiten*, vol. 136, München.
- Sojčić 2008:** Sojčić, Tvrtko P.; 'Die „Lösung“ der kroatischen Frage zwischen 1939 und 1945. Kalküle und Illusionen', In Elvert, Jürgen; Salewski, Michael (Eds.), *Historische Mitteilungen*, vol. 71, Stuttgart.
- Steindorff 2007:** Steindorff, Ludwig; 'Kroatien. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart', In Glassl, Horst / Völkl, Ekkehard (Eds.), *Ost- und Südosteuropa Geschichte der Länder und Völker*, München/Regensburg².
- Sundhaussen 1982:** Sundhaussen, Holm; *Geschichte Jugoslawiens 1918-1980*, Berlin/ Köln/ Mainz/ Stuttgart.
- Vukušić 2001:** Vukušić, Bože, 'Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljništva', *Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva*, Zagreb.
- Wippermann 1983:** Wippermann, Wolfgang; *Europäischer Faschismus im Vergleich 1922-1982*, Frankfurt am Main.

ხორვატული მედიის პერსპექტივა
ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის შესახებ:
ისტორიული ანალიზი 1933 -1945 წლების გაზეთების
სტატიების მიხედვით

კიმ სპოლიარევიჩი

(ჰესენის მთავარი სახელმწიფო არქივი, ვისბადენი, გერმანია)

DOI: 10.62235/mln.4.2026.12158

kim.spoljarevic@hla.hessen.de || ORCID: 0009-0002-0084-0723

შესავალი

წინამდებარე ნაშრომი სახელწოდებით „ხორვატული მედიის პერსპექტივა ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის შესახებ: ისტორიული ანალიზი 1933–1945 წლების გაზეთების კორპუსზე დაყრდნობით“, შეისწავლის ნაცისტური გერმანიის რეცეფციასა და რეპრეზენტაციას ხორვატიის პრესაში. მთავარ საკვლევ ამოცანას წარმოადგენს საკითხის დიაქრონიული კვლევა, თუ როგორ ასახავდნენ პერიოდული გამოცემები გერმანიის პოლიტიკას მეორე მსოფლიო ომამდე და შემდგომ, რა გავლენა ჰქონდა ხორვატიაში მიმდინარე ისტორიულ-პოლიტიკურ პროცესებს გერმანიისადმი დამოკიდებულებაში და რამდენად იმოქმედა პრესის თავისუფლებისა და ცენზურის ცვალებადმა პირობებმა, ერთი მხრივ, და ცალკეული გაზეთების იდეოლოგიურმა ორიენტაციებმა, მეორე მხრივ, გერმანიის რაიხის აღქმაზე. კვლევის ცენტრალური ჰიპოთეზაა, რომ გაზეთების რეპორტაჟები ასახავდა იმ პოლიტიკურ სისტემებსა და იდეოლოგიურ ჩარჩოებს, რომლებშიც ისინი იქმნებოდნენ და შესაბამისად, ნაცისტური გერმანიის შესახებ წარმოდგენები ფუნდამენტურად შეიცვალა პოლიტიკური ძალაუფლებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ცვლილებების შესაბამისად. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა 1941 წელს ავტორიტარული იუგოსლავიის სამეფოდან ხორვატიის ფაშისტურ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ (Nezavisna Država Hrvatska, NDH) ტრანსფორმაციას და შემდგომში, ანტიფაშისტური პრესის გაჩენას და ახალი იუგოსლავიური პოლიტიკური წესრიგის დამყარებას 1945 წელს.

1. ისტორიულ-პოლიტიკური ფონი

1918 წელს, ავსტრო-უნგრეთის იმპერიის დაშლის შემდეგ, ხორვატია სერბების, ხორვატებისა და სლოვენების ცენტრალიზებული სამეფოს ნაწილი გახდა, რომელსაც 1929 წლიდან იუგოსლავიის სამეფო ეწოდა. პოლიტიკური ძალაუფლების სერბული ელიტის ხელში კონცენტრაციამ და ხორვატიის ავტონომიის შეზღუდვამ გამოიწვია მწვავე ეთნიკური და პოლიტიკური კრიზისი ქვეყანაში. 1929 წელს მეფე ალექსანდრე I-ის მიერ დამყარებულმა სამეფო დიქტატურამ მნიშვნელოვნად შეზღუდა პოლიტიკური თავისუფლებები და გაამკაცრა პრესის ცენზურა. ფედერალისტური მისწრაფებები სერბების, ხორვატებისა და სლოვენების მხრიდან, სასტიკად ისჯებოდა. ქვეყანაში ადგილი ჰქონდა ერთიანი „იუგოსლავიური იდენტობის“ იძულებით თავისმოხვევას, რამაც გამოიწვია რადიკალური ნაციონალისტური ორგანიზაციების, კერძოდ სერბი ჩეტნიკებისა და ხორვატი უსტაშების ჩამოყალიბება. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი შეზღუდვა 1930-იან წლებში შემსუბუქდა, პრესა კვლავ მნიშვნელოვანი სახელმწიფო კონტროლის ქვეშ რჩებოდა.

იუგოსლავიის სამეფოს შექმნისთანავე, პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, დიდი დეპრესიის ფონზე, გერმანიის მესამე რაიხმა აქტიურად დაიწყო იუგოსლავიასთან ეკონომიკური კავშირების გაძლიერება. გერმანიის სავაჭრო-პოლიტიკურმა სტრატეგიამ, რომელიც ადგილობრივ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას საბაზროზე მაღალ ფასებში ყიდულობდა, ფაქტობრივად იუგოსლავიას გერმანიაზე ფინანსური დამოკიდებულების პირობები შეუქმნა. 1938 წლისთვის იუგოსლავიის საგარეო ვაჭრობის ნახევარზე მეტი უკვე მესამე რაიხთან ვაჭრობაზე მოდიოდა. მზარდი გეოპოლიტიკური წნეხის პასუხად, 1939 წელს ეკონომიკურ პარტნიორებს შორის გაფორმდა შეთანხმება, რომლითაც შეიქმნა ხორვატიის ავტონომიური დამოუკიდებლობა, თუმცა ამ ნაბიჯმა ვერ ჩააქრო რადიკალური ნაციონალისტური მოთხოვნების ცეცხლი. 1941 წლის მარტში, სამხსრივ პაქტზე იუგოსლავიის მიერთებას მოჰყვა სამხედრო გადატრიალება ბელგრადში, რასაც ადოლფ ჰიტლერმა იუგოსლავიაში შეჭრის ბრძანებით უპასუხა. გერმანიის იუგოსლავიაში შეჭრამ და ქვეყნის ოკუპაციამ ფუნდამენტურად შეცვალა ქვეყნის პოლიტიკური და მედია გარემო.

1918 წლიდან ხორვატიაში პრესის თავისუფლება მუდმივად იზღუდებოდა. სახელმწიფო განსაკუთრებით სდევნიდა კომუნისტურ, ფედერალისტურ და ხორ-

ვატულ ნაციონალისტურ გამოცემებს. 1929 წლის სამეფო დიქტატურის დროს რეპრესიებმა პიკს მიაღწია: აიკრძალა ოპოზიციური გაზეთები, ხოლო ტერმინების „ხორვატია“ ან „ხორვატული“ გამოყენებაც კი კანონგარეშედ გამოცხადდა. 1939 წლის ავტონომიის მიღების შემდეგ, პრესა კვლავ რჩებოდა ბელგრადის კონტროლის ქვეშ, თუმცა გაჩნდა ახალი ნაციონალისტური გამოცემები. სერბული და ხორვატული მედიასაშუალებები ერთმანეთის წინააღმდეგ აქტიურ საინ-ფორმაციო კამპანიებს აწარმოებდნენ.

1941 წლის 10 აპრილს ხორვატი ფაშისტების (უსტაშების) ორგანიზაციის მიერ გამოცხადდა **ხორვატიის დამოუკიდებელი სახელმწიფო (NDH)** და შეიქმნა ავტორიტარული და რასისტული სახელმწიფო, რომელიც პოლიტიკურად და სამხედრო თვალსაზრისით დამოკიდებული იყო ნაცისტურ გერმანიასა და ფაშისტურ იტალიაზე. რეჟიმმა სწრაფად დაშალა არსებული პრესის სისტემა, აკრძალა ოპოზიციური, სერბული, ებრაული და კომუნისტური გამოცემები (მათ შორის *Židov*, *Jutarnji list*, *Večer*) და ისინი ჩაანაცვლა ახალი პოლიტიკური წესრიგისადმი ერთგული გაზეთებით, როგორიცაა *Hrvatski narod* („ხორვატი ერი“) და *Nova Hrvatska* („ახალი ხორვატია“). შესაბამისად, პრესა უსტაშების პროპაგანდის ცენტრალურ ინსტრუმენტად იქცა. გაზეთები გამოიყენებოდა ახალი სახელმწიფოს ლეგიტიმაციისთვის, პაველიჩის პიროვნების კულტის შესაქმნელად, ნაციონალისტური, რასისტული და ანტისემიტური იდეოლოგიის პოპულარიზაციისთვის და მოსახლეობის მობილიზებისთვის რეჟიმისა და მისი სამხედრო მიზნების მხარდასაჭერად. 1941 წლის სექტემბრიდან ამოქმედდა „არიზაციის“ კანონები, რის შედეგადაც ღვენილ ჯგუფებს (ებრაელებს, სერბებს, ბოშებს) პრესაში მუშაობა აეკრძალათ.

უსტაშების ტერორისა და ტოტალური კონტროლის საპასუხოდ, 1941 წლის ბოლოდან შეიქმნა არალეგალური ანტიფაშისტური პრესა, რომლის მთავარ ორგანოს წარმოადგენდა გაზეთი *Vjesnik* („მოამბე“). იგი მკითხველს აწვდიდა ალტერნატიულ ინფორმაციას ფრონტზე არსებულ რეალურ ვითარებაზე, ამხელდა უსტაშების საკონცენტრაციო ბანაკებში ჩადენილ დანაშაულებს და წინააღმდეგობისკენ მოუწოდებდნენ. დროთა განმავლობაში ანტიფაშისტური პრესა საკმაოდ გაძლიერდა. 1943 წლიდან, იატაკქვეშა გამოცემების ტირაჟმა ზოგ რეგიონში გადააჭარბა კიდევ ოფიციალურ ფაშისტურ პრესას.

2. მეთოდოლოგია

ნაშრომი ეფუძნება ხორვატიის სახელმწიფო არქივსა და ზაგრების ეროვნულ ბიბლიოთეკაში დაცული პირველადი წყაროების შესწავლას. საკვლევად შევარჩიეთ 1933–1945 წლების **ხუთი ცენტრალური ისტორიული** მოვლენა: 1) ჰიტლერის რაიხსკანცლერად დანიშვნა 1933 წლის 30 იანვარს, 2) იუგოსლავიის სახელმწიფო გადატრიალება 1941 წლის 27 მარტს, 3) NDH-ის გამოცხადება 1941 წლის 10 აპრილს, 4) გერმანიის მიერ საბჭოთა კავშირში შეჭრა 1941 წლის 22 ივნისს და 5) გერმანიის კაპიტულაცია 1945 წლის 8 მაისს. სტატიაში გაანალიზებულია აღნიშნული მოვლენების შესახებ დაწერილი 16 საგაზეთო სტატია, რამაც საშუალება მოგვცა მოვლენები გაგვეანალიზებინა როგორც დიაქრონიულ (სხვადასხვა პოლიტიკურ სისტემაში), ისე სინქრონიულ (სხვადასხვა იდეოლოგიის გახეთქებში) ჭრილში. ანალიზი ფოკუსირებულია შინაარსზე, ენობრივ მახასიათებლებსა და შეფასებით ნიმუშებზე, რომლითაც წარმოდგენილი იყო გერმანია, ჰიტლერი, ნაციონალ-სოციალიზმი და გერმანია-ასა და ხორვატიას შორის არსებული პოლიტიკური ურთიერთობა.

3. დისკუსია

საკითხის კვლევამ ნათლად აჩვენა ხორვატული პრესის მიერ 1933-1945 წლებში ნაცისტური გერმანიის მიმართ დამოკიდებულების აშკარა ტრანსფორმაცია. 1933 წელს რეპორტაჟები ძირითადად ნეიტრალური, თავშეკავებული ან ზოგჯერ კრიტიკული შეფასებებით ხასიათდებოდა. გაანალიზებულ სტატიებში ჰიტლერის რაიხსკანცლერად დანიშვნაზე ერთგვაროვანი რეაქცია არ იყო. მიუხედავად იმისა, რომ *Novosti* („ნოვოსტი“) და *Narodne novine* („ნაროდნე ნოვინე“) პოლიტიკურ მოვლენებს ძირითადად ფაქტობრივად და ფრთხილად, თავშეკავებული ტონით აღწერდნენ და ამასთან, არასაკმარისად აფასებდნენ ჰიტლერის მიერ პოლიტიკური ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების უნარს, ებრაელი გაზეთი *Židov* („ჟიდოვი“) ღიად საუბრობდა გერმანული ნაციონალ-სოციალიზმისა და მისი ანტისემიტური მიზნების შესახებ. ასეთი განსხვავებული შეფასებები იმაზე მიუთითებს, რომ ავტორიტარული პოლიტიკური გარემოსა და არსებული ცენზურის მიუხედავად, ხორვატული პრესა ჯერ კიდევ არ იყო იდეოლოგიურად ჰომოგენიზებული ნაცისტურ გერმანიასთან მიმართებით. ამ პერიოდის პრესაში შიდა პოლიტიკური საკითხები, განსაკუთრებით

ხორვატიის საკითხი, უფრო მეტ ყურადღებას იქცევდა, ვიდრე პოლიტიკური და სამხედრო საშიშროება გერმანიის მხრიდან.

მსგავსი ტენდენცია შეინიშნება 1941 წლის მარტში იუგოსლავიის სახელმწიფო გადატრიალების გაშუქებისას. გაზეთები ძირითადად ყურადღებას ამახვილებდნენ მთავრობის შეცვლაზე, მეფე პეტრე II-სა და იუგოსლავიის პოლიტიკური ურთიერთობების მომავალზე, ვიდრე თავად გერმანიაზე. მიუხედავად ამისა, გადატრიალების დადებითი შეფასება და, ზოგიერთ შემთხვევაში, იუგოსლავიის სამხმრივ პაქტში გაწევრიანების ირიბი უარყოფა გერმანული რაიხის მიმართ უპირატესად კრიტიკულ ან თუნდაც სკეპტიკურ დამოკიდებულებაზე მიუთითებს. ხორვატულ პრესაში გერმანიის შესახებ მწირი ინფორმაციის არსებობა მნიშვნელოვანია: მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის ეკონომიკური და პოლიტიკური გავლენა 1930-იანი წლებიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა, ეს გავლენა პირდაპირ არ ასახულა საგაზეთო დისკურსში. მხოლოდ 1941 წლის აპრილში გერმანიის იუგოსლავიაში შეჭრამ აქცია გერმანია რეპორტაჟების ცენტრალურ თემად და გერმანელი აგრესორის მკვეთრად ნეგატიური იმიჯი შექმნა.

ყველაზე გადამწყვეტი ტრანსფორმაცია NDH-ის შექმნის შემდეგ მოხდა. 1941 წლის აპრილიდან გაანალიზებული სტატიები იდეოლოგიური პომოგენიზაციის გასაოცარ ხარისხს ავლენს. ამ პერიოდში ნაცისტური გერმანია წარმოდგენილია, როგორც ხორვატიის მოკავშირე, დამცველი და „მეგობარი“, ხოლო NDH-ის შექმნა კი – როგორც ხორვატი ხალხის ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის შედეგი. რეპორტაჟებში გერმანია და ადოლფ ჰიტლერი არაერთხელ იყო წარმოჩენილი უაღრესად პოზიტიური ტერმინებით, ხოლო იუგოსლავიის ყოფილი სამეფო კონსტრუირებული იყო, როგორც ჩაგვრისა და უკანონო პოლიტიკური წესრიგის შემთხვევა. ამაზე მეტყველებს პაველიჩის, როგორც *პოგლაენიკის*, წარმოჩენა, როგორც ხალხის ინტერესების დამცველის, რაც კიდევ უფრო მკვეთრად ასახავს ნაციონალ-სოციალისტური პოლიტიკური მოდელების გავლენას და ფიურერის პრინციპის ხორვატულ კონტექსტში გადატანას.

1941 წლის ივნისში გერმანიის მიერ საბჭოთა კავშირში შეჭრის პრესის გაშუქება კიდევ უფრო აძლიერებს ამ ორი ქვეყნის იდეოლოგიურ თანხვედრას. შესწავლილი საგაზეთო მასალების ანალიზმა დაადასტურა, რომ ამ პერიოდის პრესაში გერმანია წარმოდგენილია, როგორც ევროპის დამცველი

„ბოლშევიზმისგან“. ეს ცხადყოფს იმ ფაქტს, რომ ხორვატულმა პრესამ წარმატებით „აითვისა“ ნაციონალ-სოციალისტური პროპაგანდის ცენტრალური ელემენტები, მათ შორის ანტისემიტური, რასისტული და ანტიბოლშევიკური ნარატივები. პრესაში საბჭოთა კავშირი წარმოდგენილი იყო, როგორც ეგზისტენციალური საფრთხე, ხოლო გერმანია – როგორც თავდაცვითი, მოქმედი და ევროპული ცივილიზაციის დამცველი. გერმანიისადმი NDH-ის ერთგულება არაერთხელ იყო ხაზგასმული, ხოლო ომი წარმოდგენილი იყო, როგორც საერთო იდეოლოგიური და ისტორიული ბრძოლა. უაღრესად პოზიტიური ტერმინოლოგიის ხშირი გამოყენება და გერმანიის, როგორც დამცავი ან თუნდაც კვაზი-მესიანისტური ძალის, წარმოჩენა იმაზე მიუთითებს, რომ პრესა აღარ აშუქებდა მხოლოდ პოლიტიკურ მოვლენებს, არამედ აქტიურად ავრცელებდა რეჟიმის იდეოლოგიურ მსოფლმხედველობას.

აღნიშნული პროცესის პარალელურად იატაკქვეშა ანტიფაშისტური პრესის არსებობა აჩვენებს, რომ უსტაშეების მედიამონოპოლია ვერ ანადგურებდა პოლიტიკური კომუნიკაციის კონკურენტულ ფორმებს. *Vjesnik* („ვესნიკი“) და წინააღმდეგობის სხვა გამოცემები უზრუნველყოფდნენ ალტერნატიულ საზოგადოებრივ სფეროს, რომელშიც NDH, ნაცისტური გერმანია და ფაშიზმი დელეგიტიმირებული იყო. თუ ოფიციალური პრესა გერმანიას მეგობრად და დამცველად წარმოადგენდა, ანტიფაშისტური პრესა მას აგრესორად და კრიმინალურ ოკუპანტ ძალად წარმოაჩენდა: ორივე მედიასფერო ფუნდამენტურად საპირისპირო ინტერპრეტაციულ ჩარჩოებს იყენებდა. ამასთან, იყენებდა რა რიტორიკულ ფორმებს, მათ შორის მკითხველებისთვის პირდაპირ მიმართვას, ორივე მხარე ცდილობდა კოლექტიური იდენტობის კონსტრუირებას და პოლიტიკური აქტორების კატეგორიზაციას **მეგობრებად** ან **მტრებად**.

1945 წლის მაისში გერმანიის კაპიტულაციის გაშუქება ამ ინტერპრეტაციული კატეგორიების საბოლოო შეცვლას ავლენს. „ვესნიკმა“ გერმანიის დამარცხება ანტიფაშისტური ბრძოლის გამარჯვებად წარმოადგინა და გერმანიის რაიხი და უსტაშეების რეჟიმი ომთან, მასობრივ ძალადობასა და ნგრევასთან ცალსახად დააკავშირა. გაზეთ *Vjesnik*-ის 1945-ის 12 მაისს გამოქვეყნდა იოსებ ბროზ ტიტოს სიტყვა, რომელშიც იგი ღიად და პირდაპირ აშუქებდა მესამე რაიხის უპირობო კაპიტულაციას. გერმანია დახასიათებული იყო როგორც „უდიდესი დამნაშავე“ და „ფაშიზმის წყარო“, რომელიც პასუხისმგებელი იყო მილიონობით ადამიანის სიკვდილსა და საკონცენტრაციო

ბანაკების საშინელებებზე. სტატია მკაცრად გამოხდა ხორვატიის დამოუკიდებელ სახელმწიფოს (NDH), როგორც გერმანიის მიერ შექმნილ მარიონეტულ სახელმწიფოს, და აცხადებდა ახალი, დემოკრატიული, ფედერაციული იუგოსლავიის დაბადებას იდეოლოგიური ღოზუნით: „სიკვდილი ფაშიზმს — თავისუფლება ხალხს!“.

ამის საპირისპიროდ, უსტაშურ გაზეთში *Hrvatski krugoval* გამოქვეყნებული სტატია, რომელიც მოიცავს 1945 წლის 30 აპრილიდან 13 მაისამდე მოვლენების პერიოდს, სრულიად დუმდა გერმანიის კაპიტულაციისა და ჰიტლერის დამარცხების შესახებ. სამაგიეროდ, სტატიაში მოცემულია ომის რეტროსპექტული მიმოხილვა და ფოკუსირებულია NDH-ის დაცემაზე. სტატიის თანახმად, ეს იყო კაცობრიობის ისტორიაში დღემდე ყველაზე მძიმე კონფლიქტი, რომელშიც მონაწილეობდა NDH და „სამწუხაროდ“ დამარცხდა (*Hrvatski krugoval* 1945:3). გერმანიის ხსენებისგან თავის არიდება შეიძლება ავსხნათ როგორც მცდელობა, რომ რეჟიმს დისტანცირება მოეხდინა დამარცხებული მოკავშირისგან და აერიდებინა პასუხისმგებლობა საკუთარ კრახზე. ამასთან ერთად, წარმოეჩინა NDH როგორც საერთაშორისო საზოგადოების ლეგიტიმური წევრი.

4. დასკვნა

კვლევამ აჩვენა, რომ ხორვატულ პრესაში ნაცისტური გერმანიის წარმოდგენები არც სტატიკური იყო და არც პოლიტიკური გარემოებებისგან დამოუკიდებელი. 1933 წლიდან 1941 წლის დასაწყისამდე გერმანია, როგორც წესი, ნეიტრალური, ფრთხილი ან ზოგჯერ ზომიერად კრიტიკული ტონით იყო წარმოდგენილი. თუმცა, NDH-ის შექმნის შემდეგ, გერმანიის რაიხი ცენტრალურ იდეოლოგიურ ორიენტირად იქცა და წარმოდგენილი იყო, როგორც ხორვატიის მოკავშირე, დამცველი და მეგობარი. ეს ტრანსფორმაცია პოლიტიკური დამოკიდებულების, იდეოლოგიური სინქრონიზაციის, ცენზურისა და მედიალანდშაფტის სისტემატური რესტრუქტურიზაციის კომბინაციის შედეგი იყო. 1941 წლიდან რეჟიმის მიერ კონტროლირებადი პრესა სულ უფრო მეტად ითვისებდა ნაციონალ-სოციალისტური პროპაგანდის ელემენტებს და იყენებდა პრესას NDH-ის ლეგიტიმაციისთვის, მოსახლეობის მობილიზებისა და იდეოლოგიური მტრების შესაქმნელად. პარალელურად, ანტიფაშისტურმა მიწისქვეშა პრესამ შექმნა კონტრ-საზოგადოებრივი სფერო, რომელიც ომისა და პოლიტიკური წესრიგის აღტერნატიულ ინტერპრეტაციას სთავაზობდა.

შესაბამისად, კვლევის შედეგები ადასტურებს კვლევის ჰიპოთეზას, რომ პოლიტიკურმა ტრანსფორმაციებმა და იდეოლოგიურმა სტრუქტურებმა უზრუნველყვეს ნაცისტური გერმანიის წარმოჩენა ხორვატიულ პრესაში. ისინი ასევე აჩვენებენ გაზეთების მნიშვნელობას, როგორც აქტიური პოლიტიკური აქტორების და არა ისტორიული მოვლენების უბრალოდ პასიური ამსახველები. ავტორიტარიზმისა და ფაშიზმის პირობებში, პრესა ფუნქციონირებდა, როგორც ცენზურის, პროპაგანდის, პოლიტიკური მობილიზაციისა და იდეოლოგიური ბრძოლის ინსტრუმენტი. ხორვატიის შემთხვევა კიდევ ერთხელ აჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება სწრაფად შეიცვალოს მედია დისკურსი, როდესაც პოლიტიკური ძალაუფლება, ინსტიტუციური სტრუქტურები და საერთაშორისო ალიანსები ტრანსფორმირდება. შემდგომმა კვლევამ შეიძლება გააფართოვოს საკვლევი კორპუსი და ზაგრებში გამოშვებული პრესის გარდა გაანალიზოს სხვა რეგიონული გაზეთები; ასევე შეადაროს ხორვატიული პრესა სხვა სახელმწიფოების მედიალანდშაფტებს, რომლებიც პოლიტიკურად ან სამხედრო თვალსაზრისით იყვნენ ნაცისტური გერმანიის მოკავშირეები. ასეთი შედარებითი კვლევა ხელს შეუწყობს პოლიტიკურ დამოკიდებულებას, პროპაგანდასა და ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის წარმომადგენლობას შორის ურთიერთობის უფრო ფართო გაგებას 1933-1945 წლების ევროპულ მედიაში.